

18/ 12/2016

Ο εθνικός διχασμός και η δράση των Επιστράτων στη Δυτική Θεσσαλία (1915-1917)

Στις 28 Ιουνίου 1914, την ώρα που ο φοιτητής Γκαβρίλο Πρίντσιπ δολοφονούσε στο Σεράγεβο τον διάδοχο του Αυστριακού θρόνου αρχιδούκα Φραγκίσκο Φερδινάνδο, οι αστοί Τρικαλινοί ετοιμάζονταν να πάνε στο καφενείο Κλειδωνά – Ελευθεριάδη για να ιδούν τις αδελφές Καντιώτη να χορεύουν ταγκό, χορό που η Ιεραρχία με εγκύκλιό της τον είχε απαγορεύσει, χαρακτηρίζοντας τον ανήθικο.

Ένα μήνα αργότερα την ανεμελιά των Τρικαλινών θα διακόψει η απόφαση της Αυστροουγγαρίας – με αφορμή τη δολοφονία στο Σεράγεβο- να κηρύξει τον πόλεμο στην Σερβία. Αμέσως σχηματίστηκαν δυο αντίπαλοι συνασπισμοί. Από τη μια μεριά η λεγόμενη «Αντάντ» (Τριπλή Συνεννόηση) την οποία αρχικά αποτελούσαν η Γαλλία, Βρετανία και Ρωσία- στη συνέχεια προστέθηκε η Ιταλία– και από την άλλη οι λεγόμενες «Κεντρικές Δυνάμεις» που τις αποτελούσαν η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και η Βουλγαρία. Αργότερα προστέθηκε και η Τουρκία.

Αν και η δολοφονία του αρχιδούκα Φραγκίσκου-Φερδινάνδου ήταν η σπίθα της κήρυξης του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, στην πραγματικότητα τα αίτια ήταν οικονομικά και επεκτατικά. Η Ρωσία επιζητούσε, με πρόσχημα την υπεράσπιση των ορθόδοξων πληθυσμών των Βαλκανίων, να βρει έξοδο στη Μεσόγειο, η Γαλλία προσδοκούσε να πάρει τη ρεβάνς από τη Γερμανία, επανακτώντας τις περιοχές της Αλσατίας και Λοραίνης και η Αγγλία ανησυχούσε σοβαρά για την εκβιομηχάνιση και την οικονομική ανάπτυξη της Γερμανίας, στο πρόσωπο της οποίας έβλεπε ένα σοβαρό ανταγωνιστή στα βιομηχανικά της προϊόντα.

Εκ πρώτης όψεως όλοι αυτοί οι ανταγωνισμοί και επιδιώξεις δεν είχαν σχέση με την Ελλάδα. Όμως το πρόβλημα εμφανίστηκε όταν έγινε γνωστό ότι οι προσανατολισμοί του βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού της χώρας Βενιζέλου διέφεραν. Ο Βενιζέλος, δεσμευμένος με το σύμφωνο αλληλοβοήθειας που είχε υπογράψει με τη Σερβία το 1913, δεν απέρριπτε την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων. Εξάλλου είχε την άποψη ότι η Ελλάδα, ως χώρα θαλασσινή, είχε συμφέρον να βρίσκεται στο πλευρό της θαλασσοκράτειρας Αγγλίας. Αντιθέτως ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, πεπεισμένος για το αήττητο του γερμανικού στρατού αλλά και λόγω συγγένειας με τον Κάιζερ υποστήριζε την ουδετερότητα, η οποία και ευνοούσε τις «Κεντρικές Δυνάμεις».

Δυο μήνες μετά την είσοδο του 1915 η διαφωνία βασιλιά – Βενιζέλου είναι τόσο έντονη που ο Βενιζέλος παραιτείται. Τον διαδέχεται ο Δημήτριος Γούναρης ενώ ο προσκείμενος στον Κωνσταντίνο τύπος επιδίδεται σε μια εκστρατεία λασπολογίας κατά του Βενιζέλου, χαρακτηρίζοντας τον πολεμοχαρή. Ωστόσο στις εκλογές που διεξήχθησαν τον Μάιο του 1915 « ο ελληνικός λαός διά καταπλησσούσης πλειοψηφίας εξέφρασε την εμπιστοσύνην του προς τον κ. Βενιζέλον». Παρά τη σαφή προτίμηση του εκλογικού σώματος στον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος με το πρόσχημα ασθένειας – είχε αρρωστήσει από πλευρίτιδα- καθυστέρησε τρεις ολόκληρους μήνες να του αναθέσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης.

Με την ανάληψη των καθηκόντων του ο Βενιζέλος σπεύδει να καλέσει την Αντάντ να αποστείλει στρατεύματα στη Θεσσαλονίκη προς ενίσχυση της Σερβίας, η οποία αδυνατούσε να αντιμετωπίσει τους Βουλγάρους, που στο μεταξύ είχαν κηρύξει επιστράτευση και είχαν τεθεί στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων.

Ο πόλεμος είχε πλέον φτάσει στα σύνορά μας. Με την έγκριση του βασιλιά Κωνσταντίνου η κυβέρνηση έσπευσε να κηρύξει και αυτή επιστράτευση.

Κι ενώ τα αγγλογαλλικά στρατεύματα υπό την αρχηγία του στρατηγού Σαράι αρχίζουν να αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη, ο Βενιζέλος υποχρεώνεται να υποβάλει νέα παραίτηση. Ορκίζεται κυβέρνηση Συνασπισμού υπό τον Ζαΐμη. Παρά τις πιέσεις της Αντάντ για συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο, η ουδετερότητα της Ελλάδας συνεχίζεται ενώ στους στρατώνες παραμένουν σε αδράνεια χιλιάδες άντρες, οι οποίοι υφίστανται την προπαγάνδα των αξιωματικών, οι περισσότεροι από τους οποίους ήταν φιλομοναρχικοί.

Η επιστράτευση έχει σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας. Τα χωράφια μένουν ακαλλιέργητα, πολλοί επαγγελματίες έχουν αναγκαστεί να κλείσουν τα καταστήματά τους, οι βιοτεχνίες – βιομηχανίες υπολειπούνται λόγω ελλείψεως προσωπικού και οι οικογένειες των στρατευμένων πένονται. Επιπλέον οι Σύμμαχοι, προκειμένου να πιέσουν την φιλομοναρχική κυβέρνηση να συμμετάσχει στον πόλεμο, έχουν προβεί σε μερικό αποκλεισμό των λιμανιών, με αποτέλεσμα το ψωμί να αρχίσει να γίνεται δυσεύρετο ακόμα και σε σιτοπαραγωγικές περιοχές όπως η Δυτική Θεσσαλία. Με τον ερχομό του χειμώνα, η κατάσταση στην πόλη επιδεινώνεται. Λείπουν τα πάντα. Ακόμα και το αλάτι. Τα κάρβουνα όπως και το πετρέλαιο έχουν εξαντληθεί. Ο κόσμος αρχίζει να διαμαρτύρεται. Στον τοπικό τύπο διαβάζουμε ότι την παραμονή της Πρωτοχρονιάς πτωχοί εργάτες και άλλη φτωχολογιά επιχειρούν να διαμαρτυρηθούν για την έλλειψη τροφίμων, όμως η αστυνομία τους διέλυσε. Τον Μάρτιο γυναίκες επιστρατευμένων θα περικυκλώσουν τη Νομαρχία εκλιπαρώντας για λίγα τρόφιμα. Οι διαδηλώτριες σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια πίεσης θα φτάσουν στο σημείο, φεύγοντας, να αφήσουν έξω από τη Νομαρχία έξι μωρά. («Θάρρος» 1/3/1916)

Κατά τους πρώτους μήνες του 1916 η πόλη είχε νεκρώσει. «Δεν υπάρχει ούτε θέατρο, ούτε κινηματογράφος», μας πληροφορεί η εφ. «Θάρρος» Τους επόμενους μήνες η διανομή μικρών επιδομάτων στις οικογένειες των στρατευμένων θα προσφέρουν κάποια ανακούφιση.

Τον Απρίλιο αρχίζουν να κυκλοφορούν στα Τρίκαλα φήμες ότι ετοιμάζονται να οργανωθούν Σύνδεσμοι των επιστρατευμένων. Η εφ. «Αναγέννησις» το διαψεύδει. «Αι διασπαρείσαι φήμει περί συστάσεως Συνδέσμων μεταξύ των μελών του στρατεύματος διαψεύδονται ως ανυπόσταται». (18/4/1916)

Με τις πρώτες ζέστες η πόλη των Τρικάλων ζωντάνεψε. Ο караγκιοζοπαίχτης Γεώργαρος με το χάρτινο θιάσό του διασκέδαζε μικρούς και μεγάλους, ο Ινδός φακίρης Ραμαγιάτα Ταγγόρε άφηνε άφωνους τους θεατές του στο καφενείο της Μαρούγκινας ενώ στην πλατεία παιάνιζαν οι μπάντες της Φιλαρμονικής και του στρατού.

Όμως τα νέα που έφτασαν τις επόμενες μέρες άλλαξαν το σκηνικό. Η παράδοση άνευ όρων του οχυρού Ρούπελ στις «Κεντρικές Δυνάμεις» συντάραξε τον ελληνικό λαό. Ακολούθησαν οχλοκρατικές εκδηλώσεις στην Αθήνα. Φοβούμενοι οι Σύμμαχοι το ενδεχόμενο επίθεσης του ελληνικού στρατού στις Αγγλογαλλικές στρατιωτικές δυνάμεις που βρίσκονταν στη Θεσσαλονίκη, αξίωσαν από τον βασιλιά Κωνσταντίνο άμεση γενική αποστράτευση, αντικατάσταση της κυβέρνησης Σκουλούδη, διάλυση της Βουλής και διενέργεια εκλογών.

Αν και με τις δυο τελευταίες απαιτήσεις της η «Αντάντ» επενέβαινε πλέον απροκάλυπτα στα εσωτερικά της χώρας μας, ο Κωνσταντίνος τις αποδέχτηκε. Ο πρωθυπουργός Σκουλούδης αντικαταστάθηκε από τον Ζαΐμη και η αποστράτευση άρχισε με γοργούς ρυθμούς.

Κι ενώ τα τρένα μεταφέρουν τους απολυμένους στρατιώτες στις εστίες τους, τις αμέσως επόμενες μέρες διαμορφώνεται στη δυτική Θεσσαλία ένα αντιπολεμικό κλίμα συνοδευόμενο από μια έντονη δυσφορία κατά των συμμάχων αλλά και μίσος κατά του Βενιζέλου. Πριν ακόμα ολοκληρωθεί η αποστράτευση άρχισαν να καταρτίζονται *απανταχού του κράτους Σύνδεσμοι Επιστράτων*. (Εφ. Νέα Ημέρα 13/7/1916)

Η ιδέα ίδρυσης Συνδέσμων Επιστράτων υπό την επωνυμία «Πανελληνίος Σύνδεσμος Εφédρων» (ΠΣΕ) οφείλεται στον Ιωάννη Μεταξά. Σύμφωνα με το καταστατικό τους οι Σύνδεσμοι στόχο είχαν αφενός την πρόνοια για τους εφédρους και αφετέρου τη διαπαιδαγώγηση του ελληνικού λαού στα εθνικά ζητήματα. Στην πραγματικότητα είχαν τη δομή μιας πολιτικής οργάνωσης και στρέφονταν κατά των Φιλελευθέρων.

Η εξάπλωση τους υπήρξε ραγδαία. Στην εφ. «Θάρρος» διαβάζουμε ότι *«από των πρώτων ημερών της επανόδου των επιστράτων εκ των σωμάτων εις τα οποία υπηρέτουν, οι μικροπολιτικοί, οι έχοντες συμφέρον να εκμεταλλευθούν ως κομματικόν κεφάλαιον την σύστασιν συλλόγων, επιχείρησαν να πρωτοστατήσουν εις σύστασιν τοιούτων. [...] Έχομεν την γνώμην ότι η σύστασις σωματείων επιστράτων προς πολιτικούς σκοπούς και αντισυνταγματική είναι και αντικειμένη εις την έννοιαν της στρατιωτικής πειθαρχίας»*. (13/7/1916)

Φυσικά οι οπαδοί της μοναρχίας – πολλοί από τους οποίους ήταν επώνυμοι αστοί- αγνόησαν το παραπάνω σχόλιο και ανέθεσαν στους υπαλλήλους των καφενείων να συλλέξουν από τους θαμώνες υπογραφές συμμετοχής στον Σύνδεσμο Επιστράτων. Η ανακοίνωση ίδρυσης Συνδέσμου Επιστράτων στα Τρίκαλα δημοσιεύτηκε στην αθηναϊκή εφ. «Νέα Ημέρα» στις 4 Ιουλίου 1916.

Ονομαστικά 131 Τρικαλινοί – *έπονται και άλλαι υπογραφαί* σημειώνει η εν λόγω εφημερίδα- απευθύνουν προς την Α.Μ. το παρακάτω τηλεγράφημα: *Επίστρατοι Τρικκάλων αισθανόμεθα ιερόν καθήκον να απευθύνωμεν ευλαβώς ολόψυχον χαιρετισμόν προς την ημετέρα Μεγαλειότητα και να διαδηλώσωμεν την απέραντον και απόλυτον αφοσίωσιν και λατρείαν μας προς Σε τον ένδοξον και Μέγαν Βασιλέα μας τον σώσωντα την πατρίδα μας, προς υπεράσπισιν της οποίας είμεθα ολοπρόθυμοι να συσπυρωθώμεν και πάλιν, όπόταν η διαταγήν Σου ήθελεν να μας καλέση υπό την ιεράν σημαίαν μας. Είθε αι ολόψυχαι ευχαι των γενναίων συναθλητών Σου να ενσταλάξωσι κατά τας στιγμάς ταύτας του μαρτυρίου βάλαμον εις την δοκιμαζομένην ψυχήν Σου»*.

Το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα εκτός από τα Τρίκαλα, Καρδίτσα και Καλαμπάκα οργανώθηκαν Σύνδεσμοι Επιστράτων στα παρακάτω χωριά του Νομού Τρικάλων: Βάνια(Πλάτανος), Βαρυμπότι (Φήκη), Γαρδίκι, Ζογλώπι, Καστράκι, Κρασιά Ασπροποτάμου, Κλωκωτό, Κούτσαϊνα (Στουρναρείκα), Λεοντίτιο, Μαγουλίτσα, Μεγάλα Καλύβια, Μεσενικόλα, Μισδάνι,(Αγναντερό) Νεοχώρι, Παλαμά, Σοφάδες και Τσιότι (Φαρκαδόνα).

Αξίζει να σημειωθεί ότι πίσω από το δελτίο εγγραφής στον Σύνδεσμο Επιστράτων είναι τυπωμένο κάτω από τη λέξη ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ το παρακάτω κείμενο:

« Ο επίστρατος οφείλει εις πρώτην ανάγκην της Πατρίδος ή της Βασιλείας, να σπεύση προς εκτέλεσιν του καθήκοντός του, εγκαταλείπων οικογένειαν και περιουσίαν αυτοστιγμεί. Αρνούμενος κηρύσσεται άτιμος και αρνησίπατρις εφαρμοζομένων κατ' αυτού των αναλόγων ποινών».

Την ίδια περίπου χρονική περίοδο με την ίδρυση Συνδέσμων Επιστράτων, οι Φιλελεύθεροι ίδρυσαν τον «Εθνικό Σύνδεσμο Ελλήνων Επιστράτων» με πρόεδρο τον αντιστράτηγο Π. Δαγκλή.

Στο καταστατικό του εν λόγω συνδέσμου διαβάζουμε ότι ως κύριο μέλημα έχει την αφοσίωση στην πατρίδα και την εξυπηρέτηση πατριωτικών στόχων και όχι την

εξυπηρέτηση πολιτικών συμφερόντων. Ο Βενιζελικός αυτός σύνδεσμος δεν είχε καμιά απολύτως απήχηση στους Θεσσαλούς επίστρατους.

Στο μεταξύ το επισιτιστικό πρόβλημα γιγαντώθηκε. Λόγω κακής σοδειάς και αποκλεισμού των λιμανιών από συμμαχικά πλοία, τα τρόφιμα ήταν λιγοστά και οι λαϊκές τάξεις κυριολεκτικά πεινούσαν.

Στις αρχές Αυγούστου 1916, οι Βούλγαροι εισβάλλουν και καταλαμβάνουν την Ανατολική Μακεδονία. Θα ακολουθήσει η κατάληψη της Καβάλας και η παράδοση του Δ' Σώματος στρατού στους Γερμανούς. Έξι χιλιάδες άντρες και 400 αξιωματικοί μεταφέρονται στο Γκαίρλιτς της Γερμανίας. Μεταξύ αυτών υπάρχουν και στρατιώτες από το νομό Τρικάλων, δηλαδή Τρικαλινοί και Καρδίτσιώτες.

Η διάδοση στα μέσα Σεπτεμβρίου ότι οι Βούλγαροι οδεύουν προς τη Δεσκάτη πανικοβάλλει τους Τρικαλινούς. Όμως η άφιξη στην πόλη Γάλλων λογοκριτών τους καθησυχάζει κάπως. Οι Γάλλοι κοντρολέδες – όπως τους αποκαλούν οι ντόπιοι - εγκαθίστανται στο τηλεγραφείο και ανακοινώνουν ότι εφεξής όλα τα τηλεγραφήματα θα πρέπει να μεταφράζονται αυτολεξί στα Γαλλικά. Οι γαλλομαθείς σπεύδουν να αναλάβουν υπηρεσία. («Θάρρος» 17/9/1916)

Διευκρινίζεται ότι η κατάληψη των ταχυδρομείων από τους Γάλλους έγινε διότι υπήρχαν αποδείξεις ότι οι φιλομοναρχικοί μετέδιδαν με το τηλέγραφο ειδήσεις στους Γερμανούς.

Το φθινόπωρο του 1916, με το σχηματισμό και την εγκατάσταση της προσωρινής Κυβέρνησης Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, η χώρα χωρίζεται στα δύο. Ο διχασμός είναι πλέον επίσημος. Το κράτος των Αθηνών και το κράτος της Θεσσαλονίκης. Η Θεσσαλία για την ώρα υπάγεται στο κράτος των Αθηνών. Οι Τρικαλινοί Επίστρατοι οι οποίοι ως τώρα περιορίζονταν σε αποστολή τηλεγραφημάτων πίστης και αφοσίωσης στον Βασιλέα, αναλαμβάνουν τώρα δράση. Υπό την καθοδήγηση του Ιωάννου Σιαγιά Προέδρου του Πανελληνίου Συνδέσμου Επιστράτων οργανώνουν στα Τρίκαλα στις 25 Σεπτεμβρίου 1916 συλλαλητήριο. Η εφ. «Θάρρος» προσπαθεί να αποτρέψει τη συμμετοχή των εφέδρων γράφοντας: *«Μη επίστρατοι θάπτετε την Πατρίδα. Μη συμμετάσχετε αντεθνικού αυτόχρημα προδοτικού συλλαλητηρίου. Περιφρονήστε τους πατριδοκάπηλους».* (25/ 9/1916)

Μάταιος κόπος. Παρά την απαγόρευση της αστυνομίας, το συλλαλητήριο πραγματοποιήθηκε. Την επομένη, η φιλομοναρχική εφ. «Αναγέννησις» θριαμβολογεί, υποστηρίζοντας ότι η συμμετοχή του κόσμου ήταν μεγάλη. Κατά την εφ. «Θάρρος» οι σημαίες ήταν περισσότερες από τους συμμετέχοντες στο συλλαλητήριο.

Το ήρεμο κλίμα είχε πλέον διαταραχθεί. Στα Τρίκαλα τα φραστικά επεισόδια μεταξύ Φιλελευθέρων και Μοναρχικών ήταν καθημερινά. Οι δεύτεροι προκαλούσαν τους πρώτους με τη φράση «Μολών λαβέ». Στις αρχές Οκτωβρίου μάλιστα στο ζυθοπωλείο Πουζιού, ο υπίατρος Δ. Λέων επιτέθηκε και εράπισε τον εκδότη της εφ. «Θάρρος» με το πρόσχημα ότι *«υβρίζει τον βασιλέα».* («Θάρρος» 7/10/1916)

Όπως ήδη αναφέρθηκε Σύνδεσμος Επιστράτων είχε οργανωθεί και στην Καρδίτσα. Σύμφωνα με κατοπινή έκθεση (21/9/1917) του Νομάρχη Τρικάλων Πελάση προς τον Βενιζέλο, ο Σύνδεσμος Επιστράτων της Καρδίτσας είχε πιο ήπια συμπεριφορά με λιγότερες παρεκτροπές. Φυσικά οργάνωνε και εκείνος διαδηλώσεις και συλλαλητήρια, συκοφαντούσε, έβριζε και απειλούσε τους πολιτικούς του αντιπάλους. Στο παρασκήνιο όλων αυτών των δραστηριοτήτων βρισκόταν ο πολιτικός Τερτίπης ο οποίος όμως δρούσε πάντα εκ του αφανούς, ενώ το ρόλο του πρωταγωνιστή είχε επωμισθεί ο ανεπιός του, δικηγόρος Ταλιαδούρος. Ο Ταλιαδούρος ως επίστρατος ήταν η ψυχή του Συνδέσμου. Μιλούσε στις διαδηλώσεις με τραχύτητα κατά των Φιλελευθέρων ενώ η αρθρογραφία του τις δυο τοπικές εφημερίδες στόχο είχε να

ενσταλάξει το μίσος κατά του Βενιζέλου και των οπαδών του. (Αρχείο ιδρύματος «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»)

Με το πέρασμα του χρόνου, οι Σύνδεσμοι Επιστράτων που είχαν οργανωθεί στα χωριά της Καρδίτσας άρχισαν να δρουν ανεξέλεγκτα. Στην πραγματικότητα είχαν αντικαταστήσει το κράτος. Τη δράση τους αποκαλύπτει μετά την αλλαγή του καθεστώτος η εφ. «Θάρρος», η οποία διαθέτει και δημοσιεύει τα σχετικά ντοκουμέντα. Έτσι πληροφορούμαστε ότι τον Δεκέμβριο του 1916 οι σαράντα επίστρατοι της Κοινότητας Λεοντίου δια του προέδρου τους Κ. Θέου απαιτούσαν με έγγραφό τους προς τον ηγούμενο της ιεράς Μονής Παναγίας Σπηλιάς να αποκηρύξει διά του τύπου τον Βενιζέλο και να αναρτήσει σε ορατό σημείο της Μονής μια μεγάλη φωτογραφία του βασιλιά Κωνσταντίνου. Επίσης ζητούσαν όπως ο ηγούμενος περιποιείται τους Επίστρατους που θα επισκέπτονται την Μονή καθώς και τους φιλοβασιλικούς μοναχούς. (« Θάρρος» 27/7/1917). Προφανώς ο ηγούμενος της Μονής Παναγίας Σπηλιάς Ησαΐας Σκερπανόπουλος, υποστηρικτής του Βενιζέλου, ήταν για τους επίστρατους των γύρω χωριών το κόκκινο πανί. Έτσι εξηγείται και το έγγραφο με ημερομηνία 18/1/1917 που ο πρόεδρος των Επιστράτων του Δήμου Αργιθέας έφεδρος ανθυπολοχαγός Δ. Γ. Ζαχαράκης ανακοινώνει στον επίσκοπο Καρδίτσας ότι το Δ.Σ. του Συνδέσμου αποφάσισε την απομάκρυνση και αντικατάσταση του ηγουμένου της Μονής Σπηλιάς διότι δεν δέχτηκε να αποκηρύξει τον Βενιζέλο. Αλλά και ο πρώην Δήμαρχος Αργιθέας Δ. Γ. Οικονόμου είχε αποστείλει καταγγελία στο Υπουργείο Παιδείας στην οποία μάλιστα ομολογούσε τα εξής: *«Μόλις ήκουσα τον ηγούμενο να υβρίζει τόσο βαναυσάως τον λατρευτόν βασιλέα μας, ηναγκάσθην να κάμω απόπειραν να το τσακίσω αλλά με συνεκράτησαν πολλοί φίλοι μου και δεν έκανα την απόπειραν».*(«Θάρρος» 28/7/1917)

Στην Καλαμπάκα επικρατούσε επίσης μεγάλη ασυδοσία. Σε μια επιστολή- με ημερομηνία 19/8/1916- προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο ο συμβολαιογράφος Στέργιος Παγώνης περιέγραφε την διαφθορά που επικρατούσε στα διοικητικά στελέχη του κράτους . Αναφορές για οικονομικές ατασθαλίες και εκβιασμούς του διευθυντή του ταχυδρομείου καταγγέλλανε και κάτοικοι της Καλαμπάκας και Καστρακίου. (Αρχείο Ιδρύματος «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»)

Επιπλέον στην Καλαμπάκα κάποιο φιλομοναρχικοί είχαν αναλάβει και ρόλο κατασκόπου. Ο Δημ. Μπούσιος σε γράμμα που έστειλε στις 24/11/1916 στην Αθήνα στον αδελφό του Γεώργιο Μπούσιο, βουλευτή Κοζάνης και Γρεβενών, τον πληροφορούσε σχετικά με τη στρατιωτική κατάσταση που επικρατούσε στα Γρεβενά, όπου παρατηρείτο, όπως σημείωνε, επαναστατική κινητικότητα και επαφές με το γαλλικό στρατό που επιτηρούσε την ουδέτερη ζώνη. (Αρχείο Ιδρύματος «Ελευθέριος Β. Βενιζέλος»).

Κι ενώ αυτά συνέβαιναν στα χωριά του Νομού, στην πόλη των Τρικάλων το Δημοτικό Συμβούλιο, απαρτιζόμενο από Φιλελεύθερους και Μοναρχικούς, έσπευσε και εκείνο να προσαρμοστεί στο κλίμα της εποχής και μετονόμασε την οδό Βενιζέλου (Κονδύλη σήμερα) σε οδό Επιστράτων και την οδό Ασκληπιού σε λεωφόρο Κωνσταντίνου του Στρατηλάτη. (26/11/1916)

Η απόρριψη από την κυβέρνηση των Αθηνών της αξίωσης της Αντάντ να παραδώσει τόσα όπλα όσα είχαν λεηλατήσει οι Βούλγαροι κατά την παράδοση του οχυρού Ρούπελ, είχε ως επακόλουθο στις 18 Νοεμβρίου 1916 ο Γάλλος αντιναύαρχος Φουρνιέ να αποβιβαστεί στην Αθήνα επικεφαλής ενός γαλλοβρετανικού σώματος 3.000 αντρών. Τον Συμμαχικό στρατό τον περίμενε ένας καταγίγισμος πυροβολισμών από τον μοναρχικό στρατό και τους χιλιάδες επίστράτους, οι οποίοι είχαν σπεύσει εθελοντικά τις τελευταίες μέρες στους στρατώνες. Οι απώλειες ήταν σοβαρές, κυρίως από την πλευρά των Συμμάχων, οι

οποίοι και υποχρεώθηκαν να αποσυρθούν. Τα αιματηρά αυτά γεγονότα έμειναν γνωστά στην ιστορία ως «Νοεμβριανά».

Μεθυσμένοι από τη νίκη τους αυτή οι Μοναρχικοί επιδόθηκαν σε άγριες επιθέσεις κατά των οπαδών του Βενιζέλου. Ληλάτησαν οικίες, συνέλαβαν επώνυμους Φιλελευθέρους και τουφέκισαν πολλούς, κυρίως Μικρασιάτες.

Την επομένη η εφ. «Αναγέννησις» θριαμβολογούσε, ενώ ο Σύνδεσμος τρικαλινών επιστράτων εκτραχύνθηκε. Εκδίωξε αμέσως τους Γάλλους ελεγκτές από το ταχυδρομείο και υποχρέωσε επώνυμους Φιλελευθέρους να διατρανώσουν δημοσίως την αφοσίωσιν των προς το Σεπτόν πρόσωπον του λατρευτού μας Βασιλέως.

(«Αναγέννησις» 19, 20, 21/11/1916)

Τρεις μέρες αργότερα το Διοικητικό Συμβούλιο των Επιστράτων ανακοίνωσε διά του τύπου ότι *«ασκεί κατ' εντολήν του λαού του νομού Τρικκάλων έργον υποβοηθητικόν της διωκτικής αρχής εις ανακάλυψιν των συνεργασθέντων μετά των ξένων επαναστατών και προδοτών»* καλώντας τους πολίτες να προσέλθουν στην στρατιωτική λέσχη και να καταθέσουν ότι γνωρίζουν στην ορισθείσα επιτροπή.

(«Αναγέννησις» 24/11/1916) Φυσικά δεν έλειψαν οι σπιούννοι.

Την Κυριακή 27 Νοεμβρίου, οι Τρικαλινοί Επίστρατοι θα οργανώσουν αρχιερατικό μνημόσυνο για τους πεσόντες *«υπέρ της τιμής των όπλων και του βασιλέως»*, κατά τα «Νοεμβριανά». Την επιμνημόσυνο δέηση τέλεσε ο Μητροπολίτης Πολύκαρπος *«και παρέστησαν άπασαι αι αρχαί της πόλεως»*. (28/11/1916)

Την επομένη, ύστερα από έκτακτη πρόσκληση του προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου θα σπεύσει και η Δημοτική Αρχή να αποστείλει στο βασιλιά Κωνσταντίνο τηλεγράφημα με το οποίο *«ευλαβώς υποβάλλει διαβεβαίωσιν πίστεως και αφοσιώσεως, εκφράζον συνάμα και άπειρον ευγνωμοσύνην υπέρ των υπέρ τιμής και ανεξαρτησίας πατρίδος γενναίων υπερασπιστών»*. («Θάρρος» 29/11/1916)

Το γεγονός πως το τηλεγράφημα φέρει την υπογραφή του Δημάρχου Παναγιώτη Χατζηγάκη, γνωστού οπαδού του Βενιζέλου, θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αποδοθεί στον φόβο καθαίρεσής του από τους Επιστράτους. Άλλωστε με την πάροδο του χρόνου ο τοπικός Σύνδεσμος Επιστράτων είχε εξελιχθεί σε παραστρατιωτική οργάνωση. Και ενώ η εφ. «Αναγέννησις» με πύρινα άρθρα και σχόλια υποδαύλιζε το μίσος κατά των Φιλελευθέρων, οι επίστρατοι προπηλάκιζαν τους οπαδούς του Βενιζέλου, τους φυλάκιζαν και τους υποχρέωναν να τον αποκηρύξουν διά του τύπου. Παράλληλα κάποιοι από αυτούς, σύμφωνα με καταγγελίες της βενιζελικής εφ. «Θάρρος», επιδίδονταν σε εκτεταμένο λαθρεμπόριο σιταριού, το οποίο ήταν δυσεύρετο δεδομένου ότι συνεχιζόταν από τους Συμμάχους ο αποκλεισμός των λιμανιών.

Την 1^η Δεκεμβρίου 1916 δημοσιεύεται στην εφ. «Αναγέννησις» η εγκύκλιος που έστειλε τηλεγραφικώς ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εφέδρων στον αντίστοιχο τρικαλινό. Την παραθέτουμε αυτούσια. *«Επί αποστολή μελών Πανελληνίου Συνδέσμου Εφέδρων άοριστον άδειαν, δεχθήτε αδελφικόν ασπασμόν διά ένδοξα γεγονότα αναγγείλατε τοις καθ' υμάς πάσι κοινοποιούσας παρούσα ότι « τήδε κείμεθα τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι» και ότι ας απέλθουν υπερήφανοι διά επιτελεσθέν μέγαν έργον, ας ίστανται δε με την λόγην επί του όπλου διά παν ενδεχόμενον όπως προσέλθωσι και πάλιν υπό τας σημαίας προς επιτέλεσιν υπερτάτου ιερού προς πατρίδα και βασιλέα καθήκοντος. Σύντροφοι γρηγορείτε»*. Την παραπάνω εγκύκλιο υπογράφουν ο πρόεδρος του Πανελληνίου Συνδέσμου Ι. Σαγιάς και ο γραμματέας Σαραντόπουλος.

Σε απάντηση αυτού του τηλεγραφήματος ο πρόεδρος των Τρικαλινών επιστράτων Κ. Στεργιόπουλος και ο γραμματέας Ι. Μπέλλας διαβεβαίωσαν ότι *«θα είναι πάντα έτοιμοι να προσέλθουν υπό τας σημαίας υπέρ της πατρίδος και του βασιλέως»*.

Στις 11 Δεκεμβρίου 1916 οι Επίστρατοι συγκεντρώθηκαν στο Φρούριο και προέβησαν σε εκλογή 8 τακτικών και 6 αναπληρωματικών μελών. Εκλέχθηκαν κατά σειρά επιτυχίας οι Γ. Γιανίκας, Αθ. Κατσίκης, Δ. Ζαΐμης, Στ. Σταθόπουλος, Γεώργιος Τσιλιμάγκος, Χρ. Ντάκος, Χαράλαμπος Τζωρτζόπουλος και Νικ. Παπαζαχαρίου. («Αναγέννησις» 12/12/1916).

Διαβάζοντας τα παραπάνω ονόματα παρατηρούμε πως, σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη ότι δηλαδή στην ίδρυση Συνδέσμων Επιστράτων πρωτοστάτησαν άσημοι δικηγόροι και εμπορευόμενοι, στα Τρίκαλα πρωτοστάτησαν αστοί με μεγάλη επιρροή στην τοπική κοινωνία.

Στις 17 Δεκεμβρίου 1916 οι οπαδοί της Μοναρχίας οργάνωσαν και στα Τρίκαλα ανάθεμα. «*Εις ουδένα διαφεύγει η ύψιστη σημασία του σημερινού τελουμένου εν τη πόλει μας ΑΝΑΘΕΜΑΤΟΣ κατά του προδότου της πατρίδος μας και αρχισυνωμότη κατά του ενδόξου ημών βασιλέως μας*», γράφει η εφ. «Αναγέννησις». Από την ίδια πηγή πληροφορούμαστε ότι η πομπή με το κάρο που κουβαλούσε το μαύρο ομοίωμα του Βενιζέλου- στο κεφάλι έφερε δύο κέρατα βοός-ξεκίνησε από την πλατεία μ' επικεφαλής την μπάντα, διέσχισε την Ασκληπιού και έφτασε έξω από τον σιδηροδρομικό σταθμό. Οι επίσημοι και το πλήθος – υποχρεωτικά συμμετείχαν και οι μαθητές- με ιαχές και κατάρες και αδιαφορώντας για τα λογίδια που εκφωνούσαν οι δικηγόροι Χορδάκης και Στρατουδάκης άρχισαν να πετροβολούν το ομοίωμα του Βενιζέλου που καιγόταν μέσα στον λάκκο. (18/12/1916)

Φιλοδοξία των φιλομοναρχικών ήταν με τις πέτρες του αναθέματος ο Δήμος Τρικκαίων να αναγείρει μνημείο.

Με την είσοδο του 1917 τα μέλη του Συνδέσμου συνεχίζουν να εκβιάζουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους και καλούν τους εφένδρους να γραφούν μέλη τους «*διότι άλλως θα θεωρηθώσι ως αντιδρώντες εις το έργον των Συνδέσμων*». («Αναγέννησις» 6/1/1917)

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως ,ενώ ήδη από τον Δεκέμβριο του 1916 η Κυβέρνηση των Αθηνών- προκειμένου να αρθεί ο αποκλεισμός των λιμανιών- προσανατολιζόταν να αποδεχθεί το αίτημα των Συμμάχων για διάλυση των επιστράτων, εντούτοις τις πρώτες ημέρες του Γενάρη του 1917 ιδρύθηκαν σε τέσσερα ακόμα χωριά του Νομού Τρικάλων -Διάλεσι, Κονισκό, Μαυρέλι και Γερακάρη- Σύνδεσμοι Επιστράτων.(«Αναγέννησις» 4/1/1917)

Φυσικά οι Σύνδεσμοι αυτοί δεν θα προλάβουν να έχουν καμιά δραστηριότητα, αφού στις 12 Ιανουαρίου 1917 δημοσιεύτηκε η επίσημη διαταγή διάλυσης των Συνδέσμων, γεγονός που δυσαρέστησε την εφ.«Αναγέννησις» η οποία και διαβεβαίωνε πως ο λαός θα πάρει στα χέρια του την εξουσία. Στο φύλλο μάλιστα της 15^{ης} Ιανουαρίου- απευθυνόμενη στους Γάλλους συμμαχικού ελέγχου, οι οποίοι μόλις είχαν αφιχθεί σιδηροδρομικώς στα Τρίκαλα προκειμένου να ελέγξουν τη μεταστάθμευση του στρατού αλλά και τη διάλυση των Συνδέσμων – έγραφε: «*Μάλιστα Κύριοι. Οι σύνδεσμοι διαλύθησαν. Από εσάς εξαρτάται τώρα να ξαναγίνουν. Δοκιμάσατε!*»

Στις 18 Ιανουαρίου αφίχθη στα Τρίκαλα και ο Ι. Σιαγιάς, πρόεδρος του τέως Πανελληνίου Συνδέσμου Επιστράτων για να εξηγήσει στα μέλη του Τρικαλινού Συνδέσμου τους λόγους που επέβαλαν τη διάλυση των Συνδέσμων.

Με τον ερχομό της άνοιξης η κατάσταση στη χώρα γίνεται δραματική. Τον Μάιο του 1917 οι Σύμμαχοι δηλώνουν ότι ο βασιλιάς Κωνσταντίνος *απόλεσε την εμπιστοσύνη τους* γεγονός που θα τον υποχρεώσει να αναχωρήσει από την Ελλάδα αφού προηγουμένως τον έχει διαδεχθεί στο θρόνο ο γιος του Αλέξανδρος. Στα μέσα Ιουνίου ο Βενιζέλος φτάνει στην Αθήνα και αναλαμβάνει τη διακυβέρνηση της χώρας.

Τον Σεπτέμβριο του 1917, ο Νομάρχης Τρικάλων Πελάσης μεταβαίνει στην Καρδίτσα. Σκοπό έχει αφενός να πληροφορηθεί τη στάση που, μετά την πολιτική αλλαγή, κρατούσε ο βουλευτής του κόμματος του Γούναρη Τερτίπης και ο ανειδίος του Ταλιαδούρος και αφετέρου να βολιδοσκοπήσει τις προθέσεις τους. Στην αναφορά που έστειλε προσωπικά στον Ελευθέριο Βενιζέλο έγραφε: « Η εντύπωσις μου εκ των συνομιλιών και διαβεβαιώσεων ας έλαβον εκ των οπαδών του τερτιπικού κόμματος είνε ότι αναγνωρίζουσι το κρίσιμον των περιστάσεων και ότι είνε πρόθυμοι να παρέσχωσι βοήθειαν και υποστήριξιν εις την Κυβέρνησιν».(Αρχείο ιδρύματος «Ελευθέριος Β. Βενιζέλος)

Μετά την πολιτική αλλαγή και τη θετική έκβαση του πολέμου υπέρ των Συμμάχων, η φιλοδυναστική εφ. «Αναγέννησις» άλλαξε στρατόπεδο και άρχισε να υμνεί τον «σωτήρα του Έθνους» Βενιζέλο. « Οι κακεντρεχείς και κατάπτυστοι πατριδοκάπηλοι. Αυτοί οι οποίοι χθες τους ελευθερωτάς μας Γάλλους τους αποκαλούσαν τυράννους σήμερα τους επευφημούν», σημειώνει το «Θάρρος». (8/7/1917)

Παρά την αλλαγή πλευσης, ο εκδότης της εν λόγω εφημερίδας Ιωάννης Θεοδωρόπουλος καθώς και ο διευθυντής της Αθ. Μπόμπορας συνελήφθησαν και απεστάλησαν να δικαστούν στο στρατοδικείο της Αθήνας. Επίσης συνελήφθηκε ο πρόεδρος του τρικαλινού Συνδέσμου Επιστράτων Κ. Στεργιόπουλος, ο οποίος και εξορίστηκε. Πολλοί από τους υπόλοιπους Επιστράτους κρύφτηκαν για ένα μικρό χρονικό διάστημα στα ορεινά χωριά της Πίνδου και όταν τελικά κατέβηκαν στα Τρίκαλα, επέλεξαν ως τρόπο αντίστασης να μην σηκώνονται όρθιοι όταν οι Γάλλοι σαλπικτές έπαιζαν στην πλατεία Ρήγα Φεραίου τη Μασσαλιώτιδα.

Τρία χρόνια αργότερα πολλά από τα μέλη του Συνδέσμου Επιστράτων θα πλαισιώσουν τις οργανώσεις του Λαϊκού κόμματος και κατά τις εκλογές του 1920 θα συμβάλουν στην ήττα του Βενιζέλου.

Μαρούλα Κλιάφα.

Βιβλιογραφία.

Αρχείο Εθνικού Ιδρύματος «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος».

Γ. Μαυρογορδάτος «1915: Εθνικός Διχασμός». Εκδόσεις Πατάκη 2015.

Εφημερίδες «Εμπρός» και «Νέα Ημέρα» των Αθηνών και «Αναγέννησις» και «Θάρρος» των Τρικάλων.

Σημείωση: Η φωτογραφία των Βενιζέλου, Δαγλή και Κουντουριώτη στη Θεσσαλονίκη το 1916 είναι από το αρχείο του Ιδρύματος Βενιζέλου. Η φωτογραφία του βασιλιά Κωνσταντίνου και του Ιωάννη Μεταξά είναι από το διαδίκτυο.